

LA MARMOLINA I ALTRES TRIBUTS DELATATS PER LA TOPONÍMIA DE SIURANA DE PRADES

Ramon AMIGÓ I ANGLÈS

De les quatre eminències —en certa manera els contraforts de l'extrem meridional de la Gritella— que sobresurten entre els cingles espectaculars que guaiten a ponent, encarats a Montsant, i els que conformen la vora dreta del barranc de l'Esquirola, o de Prades, la Marmolina és la tercera en importància altimètrica, la més septentrional, i els pendents que se n'escapen cap a sol ixent s'aturen al mas del Gravat i als Masets i, decantant-se una mica cap a mà esquerra, van cap al mas de Sargantill i el de l'«Extremenyo». És un tossal arrodonit, amb alguns clivells a la roca calcària que li fa de base —com correspon a la Gritella—, però també amb prou terra perquè hi abundi el bosc. Ajudada per un castellanisme molt estès —el *mármol*—, la gent pot pensar que el nom està relacionat amb el marbre, perquè se n'hi trobés o s'hi trobés alguna cosa que s'hi assemblés. Però cap de les persones que han transitat per l'indret no ha observat mai que hi hagués cap pedra d'aquella naturalesa, ni blanca ni de cap altre color. Allò que el nom podria representar no representa, de fet, la realitat del territori.

No hem tingut ocasió de veure cap document antic que parli d'aquest tossal. Només n'hem trobat notícia en un capbreu del comtat de Prades, de l'any 1724, i en un altre de 1789 que es basa en l'anterior, i en aquests papers el nom és una mica diferent. S'hi llegeix amb claredat «Mormodina» i no hi ha cap dubte que designa la Marmolina actual, perquè les confrontacions són clares. Es tracta d'una devesa de la universitat de Siurana que té per veïns la partida del Mas Llonch i les Fonts Caldes, que vol significar, sens dubte, la part alta del barranc de les Fonts Caldes. I el document explica una altra cosa: diu que aquesta devesa està subjecta a un tribut anual de vuit sous i quatre diners, que s'han de pagar al senyor comte de Prades, per Nadal, i que es tracta del dret de «Mormodina». Doncs el nom no té res a veure amb el marbre, sinó amb un impost a favor del senyor.

S'hi s'ha arribat a *Marmolina* procedint de *Mormodina*, també es pot pensar sense risc d'error que es va arribar a *Mormodina* procedint de *Masmudina*. Ho pot fer veure millor que el mateix capbreu de 1724, en un altre foli, i parlant d'un molí fariner que devia haver estat també sotmès a un tribut comtal, respecta la *u* quan escriu «de la Marmulina» per expressar el nom d'aquell molí.

Masmudina és una paraula que, segons diuen els diccionaris, servia per designar una moneda d'or musulmana que havien encunyat a Espanya els almohades i que

havia conegut una extensa circulació pels regnes cristians, a l'edat mitjana. Diuen que *masmuda* —d'on venia *masmudina*— era —i és— el nom d'un conjunt de tribus magribines sedentàries del Marroc, establertes per la banda del Rif, a una de les quals pertanyien els almohades. A mitjan segle XIV, durant el pontificat de Benet XII, el monestir de Sant Feliu de Guíxols satisfèia a la Santa Seu, que llavors residia a Avinyó, en concepte de cens, en senyal de vassallatge, una quantitat de diner que s'expressava en «Mazmudines». Dels diversos monestirs catalans afectats pel tribut, era l'únic que el satisfèia en aquesta moneda, segons Josep Trenchs (*Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*. Núm. 52, any 1980).

En concloem que la Marmolina actual i el molí desaparegut no deuen llur nom a cap relació amb el castellanisme *mármol*, sinó que el deuen a un tribut que percebia el senyor comte de Prades.

Una anotació del primer quart del segle xv, i uns altres papers que arriben fins al segon terç del XVIII, parlen dels Quarts, i del camí dels Quarts, un nom que no hem tornat a trobar més tard, ni escrit ni de viva veu. Per designar una partida o unes peces de terra, la procedència d'aquesta paraula encara és polèmica. Un estudiós eminent proposava que el nom podia procedir d'una parada establerta a les vies romanes, equivalent a «quarta mansione» o «quarta mutatio», referint-se a l'hostal o al canvi de cavalleries que feia quatre a partir del punt d'inici d'un trajecte. Probablement que a Siurana designava un tribut consistent en una quarta part d'un producte, una participació que devia anar a engruixir les arqueles del senyor comte. A Siurana, els Quarts eren terres situades a la vora del riu, probablement cap al sector del mas d'en Candi, o un rodal de més riu avall. No s'hi pot aplicar, en aquest cas, l'altre sentit que es planteja com possible, de numeral ordinal designador d'un establiment d'acollida de viatgers o de cavalleries, perquè pel riu no podia haver passat cap via important, ni romana ni d'altra naturalesa. La poca gent del país —per comoditat i per seguretat— sempre ha preferit transitar per les parts altes del vessant, per damunt dels cingles, per evitar la fragositat del fons de la ribera, força esquerp, del mas d'en Candi per amunt.

Tanmateix, un mapa francès datat el 1715, conegut per *Nouvelle carte de Catalogne avec les grands chemins* etc., dibuixat per Juan Álvarez de Colmenar, fa passar per «Sivrana» [sic] —tot i que no s'hi pot veure clar, a causa de la migradesa de l'escala, si pel fons del riu, que fa un recorregut irreal, o pel seu vessant esquerre— un camí que hi arriba procedent de Montblanc, però que ve de molt més lluny —de Vic, de Camprodon i de vora el Portús— si se'l segueix cap al nord, i que va fins a Tortosa, per Ginestar, per l'altre cantó. És l'única vegada que hem tingut notícia d'un camí així i gosem fins i tot pensar que el mapa de Juan Álvarez de Colmenar, almenys en aquest sector, no es devia haver comprovat amb prou rigor.

No hi ha confirmació que *les Sestes* deguessin el nom a un tribut equivalent a una sisena part, però pensem que podria ésser; la paraula designa una mica d'horta que aprofitava l'aigua de la font del Carcaix, sota el mas de l'«Extremenyo».

Un altre tribut ben conegut que percebia el senyor feudal, en aquest cas novament el comte de Prades, era la *quèstia*, que també havia afectat Siurana. Ara ja no se'n parla, però hi ha constància que amb aquesta paraula s'havien designat terres situa-

des a la vora del camí de Cornudella, i no se les havia designades així perquè sí, sinó perquè al seu damunt queia el pes de la imposició.

Un bocí de terra conegut per l'*Escrivania* encara s'anomena així. Ara és un tros de via pública, encarada al cingle, entre els darreres de l'abadia i el cementiri, vora l'església. Al començament, aviat farà cinc segles, el nom s'aplicava a unes parades i unes cingletes, que no hauria d'estranyar que també estiguessin subjectes a una obligació econòmica a favor de l'escrivania, és a dir, de la notaria, on s'establien i es guardaven les escriptures d'actes amb acords que s'havien de respectar. Aquesta vegada, devia ésser un tribut amb un destí eclesiàstic, perquè el notari era el senyor rector de la parròquia.

Una confirmació que totes les terres estaven gravades d'una manera o d'una altra és la presència de la *Franquesa*, és a dir, d'un sector de territori que tenia el privilegi excepcional d'estar exempt de tributació. El senyor comte devia pretendre de sotmetre'l també a exacció, potser perquè amb el nou règim que havia sorgit darrere de la Guerra de Successió podia aspirar-hi. Però els afectats es van defensar i van fer que els homes més vells del terme, Pau Martorell, de 90 anys, i Francesc Vallverdú, de 76, certifiquessin que mai no s'havia pagat quèstia a l'excel·lentíssim senyor comte de Prades i duc de Cardona pel lloc conegut per la Franquesa. No sabem qui va guanyar el plet que estava en curs l'any 1722. Unes altres terres tampoc no tributaven: les de la cartoixa d'Escaladei. Un document d'aquella mateixa època, de 1724, ho deixa ben clar, com si reblés el clau, quan diu que els Quatre Molins confronten amb terra «franca» d'aquell monestir. Segurament que després de la victòria borbònica, el senyor duc de Medinaceli, tot i havent-se ja allunyat molt de les muntanyes de Prades, va remoure cel i terra per xuclar tant com pogués d'aquestes terres derrotades i tothom qui se'n podia defensar procurava defensar-se'n, com els de la Franquesa de Siurana i els frares d'Escaladei.

Una abundància de benifets

Al costat dels tributs com els que s'han anomenat —la marmolina, la quèstia i els quarts— que devia percebre el senyor comte, i l'altre probable —l'escrivania— a favor de la rectoria, hi havia benifets que afavorien l'establiment eclesiàstic amb les rendes procedents de l'explotació de les terres amb què s'havien fundat aquells beneficis. No sabem quan es van iniciar aquestes pràctiques, ni quan es van extingir, però sembla que alguna —si més no— es va mantenir fins a la desamortització dels drets feudals i eclesiàstics, que es va iniciar en el trienni liberal de 1820-23 i va eliminar les senyories.

L' anotació més antiga que hem vist que fa pensar en algunes experiències a favor de l'Església és de l'any 1326. S'hi parla d'una terra anomenada la coma de Santa Maria, vora el temple; de la parada de Santa Maria, en una altra part que interpretem que no li era tan pròxima, entre 1322 i 1523 i, a continuació, el 1554, de les parades de la Verge Maria, que tenien algun element per creure que també eren dintre la península roquera. Si bé es podria pensar que es tractava d'un sol bocí de terra, també es pot proposar —i és tal com ara ho suposem— que eren tres trossos diferents, però

tots tres afectats per un benifet a favor de la Mare de Déu. Si no fos que hi hagués alguna altra mena d'obligació destinada al manteniment del culte a la titular de la parròquia. Ignorem la importància d'aquells rendiments i tampoc no podem saber què els va passar després d'aquell segle XVI, perquè no hem trobat que s'anomenin més ni la coma ni les parades.

Al segle XIV i al XVII es parlava respectivament de la vinya i del tros del Capellà, dos apel·latius que corresponien segurament a la mateixa peça de terra, a l'Obaga, cap al camí d'Arbolí. Podia haver estat una propietat de l'església de Siurana que algú explotés a canvi d'una compensació —en diners, en fruits o d'alguna altra manera— a favor del capellà. Potser era la mateixa terra que al segle XV va anotada com la vinya de l'Abadia, que també era a l'Obaga, confrontant amb la Capella del Senyor Gaçull.

Cap a aquella mateixa banda del terme, és a dir, a les Obagues i al camí d'Arbolí, i amb una certa coincidència cronològica, perquè les anotacions que n'hem vist van del 1419 al 1745, hem trobat que s'anomenen l'hort de la Capella, l'hort de la Capella de Sant Pere de Prades, el tros de les Capelles, la Capella del Senyor Gaçull i la Capella de les Albagues. Malgrat que el tros del Capellà, del qual hem parlat fa un moment, i la Capella d'ara fossin cap al mateix sector de terme, se seria molt propens a incórrer en error si s'afirmava que es tractava de la mateixa terra. Pensem que devien ésser terres diferents. Algun moment estàvem temptats de suposar si no hi havia hagut un petit edifici —una capella—, o alguna cosa que ho semblés, que hagués deixat el nom a l'indret. Una cosa així passa a l'altra banda de riu, a la Solana, on hi ha un espai ovalat, no gaire gran, obert en el cingle blanc, que la imaginació popular ha vist com si hagués estat una capella, i li ha aplicat aquest nom metafòric. Però després hem arribat a una altra conclusió amb relació a aquelles terres de l'Obaga: que eren parades a la vora esquerra del riu, per allà davant del molí d'en Salvat, afectades per un benifet destinat a una capella. El Senyor Gaçull que surt en algun document devia ésser el propietari, o un dels propietaris, d'aquell sector afavorit pel benefici, si no fos que n'hagués estat el fundador, i devia ésser foraster, probablement de la Mussara, que és l'únic lloc de per ací a la vora on hem vist el cognom existent als segles XV i XVI, i devia ésser un personatge important, atès el tractament de «senyor» que sempre se li dona.

Ara fa poc ha sortit la Capella de Sant Pere de Prades, parlant de la Capella, però també trobem terres del benefici de Sant Pere, sense que es digui que és de Prades, i el tros de Sant Pere de Prades. Un intent de localització de les terres conegudes amb aquests noms fa veure que eren situades en llocs diferents, de manera que eren diverses les hisendes afectades pels benifets destinats a un culte a Sant Pere. Del benefici de Sant Pere n'hi ha a l'Artiga de les Obagues, però no sabem si eren per allí mateix a la Capella, o si no hi tenien res a veure. Unes altres de relacionades amb el mateix benefici eren cap als llocs de la Creu i del Ginebre, els torrents del Marro i el camí de la Font, i cap a la font de Sant Martí, que és un sector homogeni, bastant gran, que es troba sortint del poble pel camí de Prades. Però al Segalar, que era cap al camí de la Molina, que havia d'ésser el mateix que anava cap als Quatre Molins i, doncs, per allà a l'Esquirola, s'anomenen terres del benefici de Sant Pere i tocant al mateix camí de la Molina hi havia un tros de terra de Sant Pere de Prades. També a la Pellissera n'hi

havia un del benefici de Sant Pere, però en aquest cas aclareix que era del benefici de Sant Pere de Siurana. Sembla, doncs, que els beneficis de Sant Pere eren dos: el de Prades i el de Siurana; entre tots dos afectaven una bona colla de peces de conreu.

Per allí els Torrents mateix, prop del camí de Prades, una terra era afectada pel benefici de Sant Antoni, al primer quart del segle XVI. És l'única vegada que hem trobat que se'n parla.

No disposem d'elements que permetin de proposar que el tros del Rector de 1419 fos el mateix que els de la Rectoria del segle següent. Diuen que del tros del Rector encara se n'havia sentit parlar cap a la banda del mas de la Bàrbara i, essent així, podria ésser un equivalent del mas de l'Església, del qual hem vist una abundància d'anotacions entre 1368 i 1773 i del qual ara no parlaré. El tros de la Rectoria era una altra cosa. Només n'hem trobat notícia al primer terç del segle XVI i podria fer l'efecte que havien estat quatre trossos diferents. Però tractarem de matisar basant-nos en les afrontacions i veurem com en tres dels casos hi ha duplicitat de denominació.

Un tros de la Rectoria de 1526 era vora la font Bona, tocant al cingle blanc, per sota de l'església, de cara al riu, i podria haver estat el mateix anotat com del benefici de Sant Pere de Siurana, el 1543. El que el 1529 s'anota cap al torrent de l'Estopinyà no hauria d'estranyar que fos el mateix que el 1526 s'havia anotat com el tros [del benefici] de Sant Pere, per allà al torrent del Marro i la font de Sant Martí. El tercer, també de 1529, és cap al prat de la Seguera i, essent així, potser també es referia al mas de l'Església, que havia d'ésser cap en aquella banda. Vet aquí, doncs, tres trossos de la Rectoria que devien ésser els mateixos que ja hem vist designats amb altres noms. Queda el quart, que només sabem que era «in parte que dicjtur Valldenans», una partida de terra que hem estat incapaços de localitzar. Potser sí, doncs, que era un tros de la Rectoria que no havia existit sota cap altre nom.

D'una època tardana, del final del segle XVIII, hi ha notícia del benefici de Sant Josep, les rendes del qual percebia mossèn Pere Vidal; quan aquest clergue va morir, les va administrar el senyor rector de Siurana. Potser el benefici es proveïa de rèdits procedents del molí paperer. És una hipòtesi que parteix d'haver sabut que mossèn Vidal estava relacionat amb aquell molí, que fins i tot va prendre el seu nom a les seves acaballes, que es poden datar cap al final de la dècada dels trenta del segle XIX. El benefici de Sant Josep, l'havia fundat Josep Cavallé en el seu testament, desclòs el 12 de maig de 1776. El 1841, el govern es va apoderar dels béns d'aquell benefici, que van passar a Ramon Badia i Maria Bodro, que els devien adquirir a la subhasta corresponent, encara que no ho digui el document que hem consultat, que parla del traspàs d'aquells béns.

També hem tingut notícia del benefici de Sant Julià, que gravava unes terres de la Juleva, cap a la banda del camí de Falset, que baixava pel serrat de les Grites. Però aquest benefici no anava a l'església o als capellans de Siurana, sinó a l'església de Cornudella, de la qual sant Julià fou el primer patró.

Els senyors, civils, militars o eclesiàstics havien de menester dineros per viure bé i administrar els sectors de país que tenien sota la seva fèrula respectiva, una fèrula que després va passar a les mans d'un nou senyor, l'Estat, i encara s'hi manté, i continua tenint grans necessitats pecuniàries.

